Maria Turtschaninoff: Tal på Svenska dagen 2015

Talare
Maria Turtschaninoff
Författare

Datum
6 november 2015

Bästa festpublik! Det är en ära att få tala för er ikväll. Jag har tänkt hålla mig till det jag vet något om, nämligen finlandssvensk litteratur, specifikt för unga läsare.

Vi finlandssvenskar är en språkminoritet. Vårt språk är, i stor utsträckning, vår identitet. Det är något för oss att verkligen värna om och vårda. Därför är det särskilt oroande att undersökningar som PISA visar att läsförståelsen går ner just på finlandssvenskt håll, framför allt hos pojkar.

Vi måste sluta blunda för det här, och gömma oss bakom att PISA-resultaten överlag fortfarande är bättre än i de flesta andra länder. Läsförståelsen håller på att bli svag. Och vi vet alla, att läsförståelse handlar om så mycket mer än att bara läsa skönlitteratur. Det handlar om framtida studieresultat, det handlar om att kunna ta del av den demokratiska processen. Det handlar om vår språkminoritets fortlevnad.

Jag vill komma med ett eget exempel, som antagligen är lite tabu. Sånt man inte vill, eller får, prata om. Jag har under hösten varit domare i en novelltävling. Tävlingen var tvåspråkig och det fanns en barn- och en vuxenklass. Jag läste de svenska barnnovellerna först. När jag började på den första av de finska i samma kategori var jag övertygad om att den var felsorterad. Eller att skribenten ljugit om sin ålder. Den var nämligen så mycket mognare både språkligt och innehållsmässigt, än de svenska. Men så läste jag nästa novell, och nästa. De flesta av de finskspråkiga novellerna höll en oerhört mycket högre stilistisk och språklig nivå än de svenska.

Vad är det då barnen skall läsa? Jag tror att vi en dag som denna, Svenska dagen, kan vara överens om att det för att stärka den finlandssvenska språkliga identiteten hos våra unga behövs finlandssvensk litteratur. Det fina är att den finns.

När jag var barn läste jag mycket, och för det mesta utan att tänka på av vem eller var böckerna var skrivna. Mycket var översatt från engelskan. Detta ledde till att jag, då jag blev lite äldre, började uppfatta den genre jag tyckte bäst om, fantasyn, som ”utländsk”. Jag läste författare som tyska Michael Ende, brittiska JRR Tolkien och Diana Wynne Jones samt amerikanska Lloyd Alexander.

Därför var det för mig en oerhört viktig upplevelse då jag hittade fantasyböcker av finlandssvenska Irmelin Sandman Lilius. Det här var så tydligt böcker skrivna här, i mitt Svenskfinland, med dialektala uttryck och miljöer jag kunde känna igen mig i. Det gick alltså att skriva fantasy på svenska, i Finland! Den upptäckten har varit ovärderlig för mitt eget författarskap.

Vi har en utgivning som håller oerhört hög kvalitet. De finlandssvenska bilderböckerna till exempel väcker uppmärksamhet världen över för sitt mod, sin konstnärlighet och sitt nyskapande. De vinner pris och översätts till många språk.

Men hur skall dessa fina böcker hitta sina läsare?

Vi har just haft den stora årliga bokmässan i Helsingfors. Där var barn- och ungdomsboksförfattarna främst hänvisade till torsdag och fredag. För det är då skolklasserna besöker mässan. Det är i och för sig trevligt att få möta sina läsare, men kommer en elvaåring ihåg vad den där boken hen hörde om hette? Har hen med sig pengar för att köpa den? Knappast. På lördag och söndag, då familjer besöker mässan, får barn och ungdomsboksförfattare sällan till aldrig uppträda på svenska. Och faktum är, att många vuxna också läser barn- och ungdomsböcker. Bland annat för att de är intresserade av vår finlandssvenska litteratur. Men det är väldigt sällan som t.ex. ungdomsböcker diskuteras tillsammans med annan ”riktig” litteratur, på samma villkor, och ofta begränsas programpunkterna kring barnböckerna till enkel uppläsning. Det finns en oerhört stor blind fläck i kulturetablissemanget när det gäller just denna genre.

Ett annat exempel på det är den största finlandssvenska litteraturbilagan, Bokextra, som utkommer dagarna före bokmässan. Förra året fanns en enda bok för unga läsare omnämnd – och det var Nalle Puh, en nittio år gammal brittisk klassiker. Inte en enda recension, intervju eller analys. I årets Bokextra var det lite bättre – men det kan man säga bara för att året innan var så uselt. En svensk

och en dansk barnbok fick varsitt litet boktips. Finlandssvenska barnböcker omnämnda? Noll. Finlandssvenska barnboksförfattare intervjuade? Noll. Finlandssvenska barnböcker analyserade i en djuplodande artikel? Noll.

Jag vill också nämna årets mest hajpade litterära evenemang, nystartade HelsinkiLit. Där fanns inte heller en enda barn- eller ungdomsboksförfattare inbjuden.

Signalen är tydlig – detta är inte intressant. Detta är inte riktig litteratur. Detta är inte något värt att sätta spaltmetrar eller scentid på. Det är bara lite bilder och ramsor för små barn, hur skulle det kunna vara av allmänt intresse?

Säg mig – varför skulle våra barn och unga uppskatta och intressera sig för vår inhemska utgivning, då inte vi vuxna gör det? Jag hörde nyligen via vår utmärkta finlandssvenska läsambassadör (för jo, vi har en sådan!) Katarina von Numers-Ekman, om en person som arbetade på dagis och som frågade henne om hon kunde rekommendera finlandssvenska barnböcker för högläsning. När personen fick en lista sade hen att de flesta var bekanta, men att hen inte haft en aning om att de var finlandssvenska. Inte ens de som arbetar med barn hittar alltså vår inhemska utgivning – och det är inte deras fel. Det är för att utgivningen är så osynlig, av just de orsaker jag nämnt. Så här säger Katarina Von Numers-Ekman: ”De böcker vi ger ut är en del av ett finlandssvenskt kulturarv som gärna kan lyftas fram, så att det inte suddas ut och försvinner i den övriga bokutgivningen i Finland och Sverige. Som modersmålslärare är åtminstone jag van att tänka att det är självklart att ta upp den finlandssvenska litteraturen som just finlandssvensk. Jag vet att många pedagoger som läser för barn glömmer att berätta för dem vem som skrivit och illustrerat boken, för att inte tala om varifrån de är hemma. Man kan genom sitt sätt att presentera böcker också lotsa in barnen i författarskap, genrer och litterära traditioner och inte bara i de världar som separata böcker presenterar.” Slut citat.

Jag har noterat detta problem också på de skrivkurser jag ibland håller. Det blir allt vanligare att de unga deltagarna frågar om de får skriva på engelska. För det är det språk de blivit vana att läsa på. Man ser inget värde i att uttrycka sig på sitt modersmål. Man ser inte att man kan bidra till vår inhemska litteratur – antagligen för att man inte ens är medveten om att den finns.

Ibland kan det, för en författare som främst skriver för unga läsare, kännas som

att man slåss mot någon som inte ens märker att man har ett svärd i handen. Vi är ständigt marginaliserade, osynliggjorda och också utnyttjade. För när det skall göras nåt jippo kring barns och ungas läsande händer det alltsom oftast att vi ombeds ställa upp gratis. ”För den goda sakens skull.” Det uppfattas lite som ett kall, det här yrket. Det finns sällan några pengar satta åt sidan i budgeten för att betala oss, som skall skapa innehållet. Eftersom respekten för det arbete vi gör saknas. Eller, om man uttrycker det lite snällare, insikten om att det är viktigt. Alla de här strukturerna hänger ju ihop: det som så sällan syns finns inte i det allmänna medvetandet. En av våra mest framgångsrika bilderboksförfattare, Tove Appelgren, har uttryckt det så här: ” Barnboksförfattare och illustratörer är inte barn, lika lite som barnläkare är det, utan vuxna professionella, intellektuella, utbildade personer med vuxna människors behov av vettigt bemötande och skäligt arvode för det utförda arbetet.”

Det satsas nog pengar på att stöda de ungas läsande, men det märkliga är att själva litteraturen ofta fortsätter att vara osynlig. Pengarna går till utredningar, till seminarier, till olika kampanjer, och det är bra. Men själva litteraturen, den som barnen skall läsa, den får föra en tynande tillvaro. Tänk om det till exempel fanns ett pris för finlandssvensk barnlitteratur! Det behövde kanske inte delas ut varje år, men allt som lyfter synligheten för denna undanskymda genre vore bra. Tove Jansson-priset, till exempel, var dröjer det?

Förra året slog en stor grupp finlandssvenska författare och illustratörer av barn- och ungdomslitteratur ihop sig i en ny förening, FIBUL, vars syfte är att just höja synligheten och respekten för finlandssvensk barn- och ungdomslitteratur. För det är mycket tungt att alltid vara tvungen att kämpa mot de här strukturerna ensam. Arbetet är tyvärr långsamt – vi påpekade till exempel det problematiska med förra årets Bokextra utan speciellt synligt resultat i år.

Och betänk, att utan unga läsare får vi heller inga vuxna läsare.

Vad kan vi då göra åt detta?

Läs för era barn och för barn i er omgivning. Läs finlandssvenska böcker. Vet du inte vilka böcker som är finlandssvenska? Ta en titt på föreningen FIBULs hemsida, fibul.fi. Där finns nästan samtliga finlandssvenska barn- och ungdomsboksförfattare och illustratörer nämnda, och vi lyfter fram nya böcker i till exempel föreningens blogg. Eller fråga en bibliotekarie – de vet nog.

Och läs själv, så att barnen ser! Det finns inget starkare än exemplets makt. Vad vi säger betyder så mycket mindre än vad vi gör. Finländska barn och unga har den tredje mest negativa inställningen till läsning av alla länder i PISA-undersökningen. Om de såg fler vuxna läsare, och kanske framför allt fler vuxna män som läste, skulle denna inställning kunna förändras.

Tänk sådana ivriga köpare av finlandssvensk litteratur det skulle bli av dagens finlandssvenska barn när de blir stora om de vuxit upp med en stark medvetenhet om vilka fina böcker som kommit till i deras egen kultur!

Ni hinner också bra delta i Bilderboksparaden som ordnas lördagen den 14 november kl. 12:00 på Rickhardsgatans bibliotek i Helsingfors.* Författare och illustratörer i rad på parad presenterar sina nyaste böcker. Det ordnas boklotteri, workshop, utställning och underhållning. Ta ett barn vid handen och tillfället i akt!

Även andra än utövarna av yrket barnboksskapare kan påpeka för press och evenemang om barnlitteraturen helt uteblir eller osynliggörs. Och hör du till dem som bokar författare för besök – tänk på att barn- och ungdomsboksförfattare också är författare. Riktiga författare. Som kan delta i diskussioner om litteratur likväl som andra.

Och till sist: gör en kulturgärning denna jul – ge varje barn i din närhet åtminstone en finlandssvensk barnbok i julklapp. Spana speciellt efter de barn du tror att kanske inte har föräldrar som drar med dem till biblioteket en gång i veckan. Det börjar finnas en oroväckande trend där läsning blivit en klassfråga. I vissa hem dräller det av böcker, medan en förskola i Österbotten nyligen berättade att de fått ett förskolebarn som inte gått på dagis och som aldrig hållit en bok i sin hand. Ser du sådana barn i din närhet – köp en bok. Det finns att välja mellan, allt från pekböcker för de minsta till romaner för tonåringar. Och passa på att läsa dem själv också – högt för barnen (också om de kan läsa själva!) eller för dig själv.

Mina damer och herrar – jag önskar er alla en riktigt trevlig Svenska dagen!

Källa
Manuskript hämtat från fibul.fi (2025-09-16)

URI
https://www.svenskatal.se/tale/maria-turtschaninoff-tal-pa-svenska-dagen-2015